

Informe sobre el parc de Ribalta i el pas del TVRCas (Transport de Via Reservada de Castelló)

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic

Coordinador: Vicent Àlvarez i Vicente Muñoz Puelles

Aprovació: Ple de 21 de desembre de 2007

Antecedents

La Comissió de Llegat va manifestar la conveniència de continuar informant sobre els jardins històrics valencians. Al tindre coneixement de l'existència d'un projecte que incloïa el pas d'un autobús guiat anomenat TVRCAS (Transport de Via Reservada de Castelló) pel centre del parc de Ribalta de Castelló, s'acordà que el Sr. Muñoz Puelles iniciara un informe sobre el parc

Posteriorment, a la sessió de la Comissió de Llegat de 14-11-07, es va donar compte per part del Sr. President de l'entrada al registre del CVC d'un escrit, de data 14-11-007, adreçat a la nostra Institució per part del Portaveu del Grup Municipal Socialista de l'Ajuntament de Castelló de la Plana. En aquest escrit es demanava al CVC la redacció d'un dictamen sobre el traçat del bus guiat al seu pas pel parc Ribalta, manifestant-se en contra del projecte i afirmant que existien propostes alternatives.

Després d'escoltar el informe del Sr. Muñoz Puelles els valors històrics i patrimonials del parc, la Comissió de Llegat acordà ampliar el text, amb la participació del Sr. Alvarez.

Valors històrics i patrimonials del parc de Ribalta

En 1804, antic cementeri de Castelló fou traslladat des de la plaça vella a un nou lloc a l'oest de la ciutat, on actualment se troba el parc de Ribalta. En 1868, la necessitat que la població tinguera un lloc digne on reunir-se va fer que s'exhumaren les restes i se les emportaren a un cementeri nou, que estava en obres.

El projecte de passeig de Ribalta fou presentant en l'Ajuntament eixe mateix any per Luis Alfonso y Brull, mestre d'obres i director de Camins veïnals. Luis Alfonso va utilitzar els elements habituals en la jardineria de l'època, visibles en jardins com

els de Monforte i la Glorieta de València: un passeig central i unes placetes que articulaven els camins. Al final, junt a la placeta major, en la part més ampla del parc, hi havia una muntanyeta artificial amb una gruta. Un banc de pedra picada amb recolzament de ferro contornejava la placeta, que també tenia una pèrgola de fusta, sostinguda per pilars coberts de taulells.

Cal esmentar que el parc fou anomenat de Ribalta en memòria del pintor Francisco Ribalta, que es creia que havia naixcut a Castelló, quan en realitat va nàixer a Solsona, província de Lleida, segons consta en l'acta del bateig.

Huit anys després de que es va construir el Passeig de Ribalta, en 1876, s'expropiaren un terrenys adjacents, els quals estaven separats pel camí de Morella, per construir el Passeig Nou, més tard anomenat l'Albereda i posteriorment de l'Obelisc. Luis Alfonso, autor també d'aquest projecte, va tindre que modificar parcialment el traçat general per deixar fora un camp de garrofers dels quals era propietari el comte de Pestagua, el qual es resistia a cedir-lo. Els dos passeigs passaren a formar el conjunt que hui coneguem com Parc de Ribalta, amb una extensió de 77.787 metres quadrats.

Aquest segon jardí conté bàsicament els mateixos principis geomètrics que el primer. De forma rectangular, està travessat per una sèrie de camins que coincideixen en el centre, donant a una plaça ovalada, on en 1892 es va alçar l'Obelisc. L'Obelisc "construït de pedra llaurada en cantons grans i rodejats d'una elegant tanca de ferro", segons la descripció del cronista Carlos Sarthou, que recorda la defensa dels castellanons contra l'exèrcit carlista durant els dies 7, 8 i 9 de juliol de 1837.

Les cròniques de finals del segle XIX parlen de les vetlades musicals i de la inauguració de l'enllumenat per gas del passeig de Ribalta, i dels castells de focs i la inauguració de l'obelisc en l'explanada central del Passeig de l'Albereda, que a partir d'aleshores passà a anomenar-se Passeig de l'Obelisc.

Es pot dir que la majoria dels esdeveniments de la vida ciutadana, des de les jures de bandera fins les primeres projeccions cinematogràfiques tingueren lloc en el parc, i que la majoria dels castellanons acudien al parc a passar els dies festius.

Posteriorment anaren afegint-se nous elements. Ja en 1899 s'instal·là el primer quiosc per a la venda de gelats, i pocs anys després se traçaren uns laberints amb jardí, els anomenats "passeigs dels filòsofs". En 1904 es va construir l'anomenada

Caseta del Pou, d'estil neomodèjar, per albergar el motor de rec. En 1910, la carretera que separava el parc de Ribalta i el de l'Obelisc, i que s'anomenava Passeig dels Cotxes, passà a ser propietat municipal i s'integrà en el conjunt, mitjançant la plantació de nombrosos àlbers. Es pot dir que aleshores va nàixer el parc de Ribalta que hui coneguem. En 1915, en les terrenys que havien sigut del comte de Pestagua, es va fer, d'acord amb el projecte de l'arquitecte municipal Francisco Tomàs Traver, un safareig llarga, que intentava recrear un paisatge romàntic, amb una caseta d'ànecs i una estàtua de l'escultor Antonio Peiró, inspirada en una Venus de Cànova. En 1923 se va construir el Roselar, hui lamentablement ja no existeix, i s'alçà un colomer, de reminiscències modernistes. El pintor Vicente Castell Doménech (1871-1934), autor d'uns quants quadres del Parc de Ribalta, pareix ser l'autor del dibuix de l'enllosat de l'andana central del Passeig de l'Obelisc, amb rombes i gregues. Per aquesta època hi havia almenys tres quioscs, dos en la rotonda de l'Obelisc i una altre davant de la safareig.

Dos dels monuments que s'alçaren en el parc són obra de l'escultor Adsuara, el bust del guitarrista Tàrrega (1916) i l'estàtua del pintor Ribalta (1926).

En 1925, s'alçà la Farola, un dels monuments més representatius de Castelló, en el centre de la Plaça de la Independència, que se troba en la convergència del passeig de Ribalta amb el de l'Obelisc. Cal esmenar també que a la plaça donen uns edificis modernistes. Modernistes són també molts bancs revestits de taulells decorats, que estan ubicats en distints llocs del parc.

En 1928 l'arquitecte municipal Francisco Maristany va rebre l'encàrrec de protegir el safareig, per així evitats caigudes accidentals, i va afegir un baranes de balustres, que li conferien cert aire vienès. Maristany és autor també del temple de la música (1932), graciós edifici amb cúpula de ceràmica vitrificada de color blau, amb peces en forma d'escama, on la Banda Municipal donà nombrosos concerts.

Al costat del temple de música està plantat un monument del pintor Castell, paleta en la mà, i en la placeta de safareig està el bust de Domingo Herrero, alcalde de Castelló, que es va col·locar en 1932.

L'Obelisc fou enderrocat per les autoritats franquistes en 1939, al finalitzar la guerra civil. Després, el tardofranquisme, va construir una Creu al Caiguts, que hui està dedicada a les Víctimes de la Violència.

Però els canvis més substancials del parc, una vegada acabat, van tenir lloc en els anys 60 i 700, quan es va intentar adaptar el parc a la modernització de costums i usos, sense reparar que, per tractar-se d'un jardí històric, ja centenari, aquests canvis portarien a la destrucció d'una sèrie d'elements fonamentals de la seua estructura. Aquest fou el cas de la transformació de la pèrgola de la part més antiga del parc en un edifici circular cobert, destinat a espectacles multitudinaris, la qual cosa va destruir completament el sentit i la proporció d'un lloc excepcional. El mateix criteri es va seguir per suprimir el Rosalar i convertir-la en una zona de jocs, i per transformar una porció del jardí geomètric en un parc infantil de tràfic, activitats que no tenien que haver-se fet en un parc històric de la importància del de Ribalta.

Quan en els anys 60 i 70 el parc es va destinar a usos concrets, la cura i el manteniment general s'abandonaren. Les plantes van créixer anàrquicament, i el parc va perdre part del poder de convocatòria que tenia per als ciutadans.

El parc de Ribalta fou inclòs, per Real Decret de 19-06-1981, en la categoria de Conjunt Històric Artístic, amb l'Hospital Provincial, la plaça de bous, la plaça de la Independència, el carrer de Saragossa i la plaça de Tetuán. L'any següent se reconstruí l'obelisc.

Vegetació

La primera vegetació del passeig Vell estava composta fonamentalment per uns xiprers que quedaren de l'antic cementeri, pins trasplantats del Pinar, eucaliptus i àlbers cultivats en vivers prop. Però en 1877, quan es plantà el Passeig Nou, el parc es va completar amb espècies menys corrents, de les que perduren alguns exemplars de gran valor.

Tomàs Clarà i Ferrer, director de Jardins i Passeigs Municipals de la Ciutat i jardiner dels passeigs, ni es va conformar amb les espècies que es cultivaven en Castelló, i va anar a comprar-ne a Barcelona i inclòs al Jardí Botànic de València. Per això, com assenyala Maria Teresa Santamaría en el seu llibre sobre el Parc de Ribalta, «los ejemplares de *Cocculus laurifolius* (cóculo), *Cupressus funebris* (ciprés de los pantanos), *Broussonetia papyrifera* (morera de papel), *Photinia serrulata* (fotinia) y otros poco comunes, y que sin embargo solemos encontrar en los pocos jardines del XIX que quedan en la zona mediterránea, pero con la particularidad de que en Ribalta se han aclimatado de manera verdaderamente excepcional.» També hi ha alienacions de plataners de passeig, de gran envergadura.

Aquesta valuosa vegetació, unida a a les possibilitats d'esbargiment que el parc ofereix, va fer que el parc de Ribalta el lloc de reunió més preat i més concorregut de Castelló durant la primera meitat d'aquest segle.

Situació actual. El TVRCAS i la seua incidència en el conjunt històric

Com s'ha dit, el Parc Ribalta fou declarat Conjunt Històric Artístic, juntament amb altres espais del seu entorn, com la Plaça de la Independència, per Real Decret 1700/1981, de 19 de juny. En l'esmentada declaració es diu: "El Parque de Ribalta es un jardín romántico, caracterizado por un libre crecimiento de los árboles y plantas exóticas y por un fraccionamiento de espacios producido por caminos serpenteantes". Es feia, tanmateix, referència a un informe de la Real Acadèmia de Belles Arts de San Fernando.

Aquesta declaració com conjunt es feu en base a la legislació existent, en concret la llei de 1933. Posteriorment la legislació estatal, la LPHE, i la valenciana, LLPCV, han ampliat les mesures protectores, així com les figures, tot i conservant la condició d'aquestos bens com bens d'interès cultural, amb la particularitat de la transferència de competències administratives.

Des de l'entrada en vigor de la LLPCV, els municipis tenien un termini d'un any per redactar un Pla Especial de Protecció, als termes fixats a l'article 39, i que afectaria a tot el conjunt al que afectava el RD 1700/81.

Per tal de conèixer de primera mà el contingut del projecte del TVRCAS el qual travessaria el parc, el Sr. Muñoz i Álvarez van mantindre una reunió de treball amb el Director General d'infraestructures, el Sr. Vicente Dómine, el dia 27-11-07. En aquesta reunió, el Director General ens va informar:

- Que efectivament existeix un projecte d'instal·lació d'un bus guiat a Castelló, que faria un itinerari des de la Universitat al Grau. Aquest projecte esta redactat per la Conselleria d'Infraestructures i Transport i ha tingut un procés de tres anys de tràmits i estudis.
- El projecte està ja licitat i hi ha una empresa adjudicaria de les obres.

- El bus guiat, segons el projecte, travessa el parc per el Passeig de Carruatges, en dos direccions, sense cadenaria, ni vies, i es d'energia elèctrica, el menys contaminant. Seguiria per la Plaça de la Independència, la qual també esta protegida per formar part del conjunt, segons el Drd1700/81, i entraria pel Carrer Colom.
- Segons el Director General, el TVRCAS donaria vida al parc, i el trajecte és el més curt i idoni.

Per la seua banda, tant el portaveu del Grup Municipal Socialista com altres manifestacions que coneguem per la premsa, l'interès públic no implicaria la necessitat de travessar el parc, existint al seu parer altres alternatives. Una d'aquestes seria que el bus circularia en un sol sentit per cada costat del parc, tornant a ajuntar-se el trajecte a la Plaça de la Independència, sense afectar a la farola.

Referències legals

Tal i com el Sr. Dómine ens va reconèixer, cal que la Direcció General de Patrimoni emeta un informe favorable, tràmit que quan es va licitar l'obra no es va tindre en compte. Aquest alt càrrec en va manifestar que fins que es dispose d'aquest informe en sentit favorable no es faran actuacions.

Al present cas cal considerar que el Parc Ribalta es un jardí històric inclòs en un conjunt històric artístic. El mateix RD feia esment que es tractava d'un jardí romàntic. Aleshores la nova denominació, jardí històric, seria la correcta. La LLPHE, al seu article 23, sols permet transformacions en un conjunt històric si aquesta millora les relacions amb el seu entorn, i això via Pla Especial de Protecció, no constant que existeisca eixe pla de protecció, el qual sembla no esta fet.

La Llei de P.C.V. diu que qualsevol intervenció en un monument o jardí històric declarat d'interès cultural haurà d'anar encaminada a la preservació i l'acreixement dels interessos patrimonials que van determinar aquest reconeixement. Al present cas, la declaració feia referència als camins interiors i a la vegetació.

El problema de fons és veure si la solució projectada respecta els valors patrimonials, i si pot haver alternatives viàries que no afecten al bé.

Conclusions

PRIMERA.- Aquest CVC, atenent a la seua funció consultiva de vetllar pels nostres valors culturals, prevista a l'article 3 de la llei de la seua creació, així com l'article 7, i concordant de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, deu pronunciar-se al cas que ens ocupa, sobre l'impacte del trajecte projectat del bus guiat, en tant pot afectar al conjunt declarat com conjunt històric pel Real Decret 1700/1981, i no pot entrar a jutjar el conjunt d'elements tècnics ni el possible traçat d'altre trajecte concret.

SEGONA.- Vist els antecedents esmentats de forma succinta al present informe, es considera que el traçat dissenyat del bus guiat a Castelló, en tant que travessaria el Parc Ribalta, la plaça de la Independència, amb la tradicional i monumental farola, i altres parts del conjunt declarat com conjunt històric, comportaria un impacte negatiu per tot el conjunt, raó per la qual aconsella que es replanteja l'itinerari de referència i es busca una solució tècnica que respecte i no afecte al conjunt protegit.

TERCERA.- Es remetrà el present informe als peticionaris, a les Conselleries de Cultura, d'Infraestructures i Transports, i a l'Ajuntament de Castelló.